

7.1.17

שבת שלום,

פרשת "ויגש" – עליה וירידה

פרשת השבוע שלנו היא פרשת "ויגש". בפרשה ישנם 7 פסוקים (ברא', מ"ו, א-ז) המתארים את ירידתו של יעקב למצרים ובהם גם כלולה הבטחה לעלייה משם (הכוונה ליציאת מצרים). מכאן אני שואבת את דברי היום – על עליה וירידה והמתח שביניהם. אני מבססת את דברי על 2 מוטיבים: שני השמות של יעקב והירידה שלו למצרים.

כבר בהתחל כתוב: "ויסע ישראל... (שם, א). ישראל, כידוע, הוא השם שאלוהים נתן ליעקב לאחר שנאבק עם המלאך ויכול לו (פרשת "וישלח". שם, ל"ב, כט). מאבק כזה פירושו להגיע לשיא, למרום הפיסגה שאדם יכול להגיע אליה במאבק. ואכן, כדי להגיע לכל שיא שהוא חייב האדם להאבק: להאבק עם עצמו, להאבק עם הטבע, להאבק עם אנשים אחרים. כדי להגיע לשיא הכיוון הוא תמיד מלמטה למעלה. ר' יצחק מברדיצ'ב גורס שהאדם צריך כל ימיו לשאוף לעלות, גם כשהוא כבר נמצא במדרגות העליונות. לא השגת המטרה חשובה אלא עצם העליה אליה.

אבל, כידוע לכולנו, לאחר שעולים ומגיעים לפיסגה, לשיא, באה הירידה, הנפילה, כלומר שהתנועה היא הפוכה - מלמעלה למטה. בפסוק הבא כתוב: "ויאמר אלוהים לישראל במראות הלילה ויאמר: יעקב יעקב" (שם, ב). המשפט מתחיל בשיא, בשם האלוהי "ישראל" אך יורד מטה לשם שניתן לו על-ידי הוריו "יעקב". מהשיא הנשגב יש נפילה לדבר הרגיל והנורמטיבי – לקרוא לאדם בשם שניתן לו כשנולד. הרמב"ן אומר

שהקריאה הכפולה "יעקב יעקב" היא רמז ליעקב שמעתה לא יאבק יותר עם אלוהים ועם אנשים. והרי גם זו ירידה.

בהמשך אומר הקב"ה ליעקב שלא יפחד מלרדת למצרים כי שם הוא יהיה לגוי גדול. כאן פירוש הירידה כבר שונה: כשנודע ליעקב שיוסף חי במצרים אמר: "אלכה ואראנו בטרם אמות" (שם, מה כה) ואלוהים אומרו לו: "אל תירא מרדה מצרימה" (שם, ג'). המתח בין ירידה ועליה נשמר גם פה, אבל בצורה הפוכה. נראה שיעקב לא היה שלם עם ההליכה למצרים וראה בה לא סתם הליכה אלא ירידה. דוקא אלוהים מעודד אותו לרדת למצרים ורואה בירידה זו ירידה לצורך עליה. רש"י אומר שיעקב היה מיצר על שנזקק לצאת מהארץ. אלוהים היה צריך להבטיח לו הבטחה רבת משמעות כדי שישתכנע לרדת למצרים, הבטחה שהיא עליה. אלוהים הבטיח לו שיהפוך שם לגוי גדול ואכן, התהוותו של עם ישראל החלה במצרים. בהמשך אומר אלוהים ליעקב: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם-עלה..." (שם, ד). מכאן גם הביטויים שאנו משתמשים בהם היום – המהגר לארץ מארץ אחרת הוא "עולה" והעוזב את הארץ לארץ אחרת הוא "יורד". הרמ"א (ר' משה בן ישראל איסרליש (1530-1572 פולין) נותן פירוש מאד ציורי ומאד חסידי לפסוק זה, שתחילתו ירידה והמשכו עליה. הוא אומר שכאשר שני אנשים צריכים לרדת לבור עמוק תמיד יורד תחילה זה שמאומן ורגיל בכך ואחריו יורד השני, שלא מאומן ולא רגיל ולכן מפחד. וכשהם עולים מתהפכות היוצרות: הפחדן עולה ראשון והמאומן שני, כדי שהמאומן יוכל לתמוך בפחדן ולתפוס אותו אם יחליק או יפחד להמשיך בעלייה. ומכאן הפירוש שאלוהים ילך ראשון על-מנת לתמוך ביעקב הפוחד מן הירידה הזו, תרתי משמע, וכשיגיע הזמן לעלות יעלה יעקב ראשון ואלוהים מאחוריו, כדי לתמוך בו.

כשיעקב ומשפחתו ירדו למצרים הם לא הלכו ברגל אלא השתמשו בעגלות שפרעה שלח להם, ורש"י מתפלא: בפרשת "ויצא" כתוב: "וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני-קדם" (שם, כט, א). כלומר שההליכה הרגלית לחרן היתה לו קלה לאחר שהתבשר בשורות טובות בחלום שחלם. אז מדוע אין רמז על קלות רגליו גם בפרשה שלנו? הרי הוא התבשר בשורה טובה מאד שבנו יוסף חי והוא הולך לראותו. כי, אומר רש"י, כאן הוא ירד למצרים לגלות ארוכה ולכן עזיבת באר-שבע, שממנה התחיל המסע למצרים, נעשתה בעול-כורחו, שלא מרצונו ובשארית כוחותיו ועל כן סרבו רגליו להשמע לו והוא נזקק לעגלות שיסאו אותו. פרשת "ויצא" היא שלב העליה והפרשה שלנו היא שלב הירידה.

פעמיים מופיעה עירנו, באר-שע, בקטע זה של הפרשה. בפעם הראשונה כתוב: "ויסע ישראל וכל אשר לו ויבוא בארה שבע ויזבח זבחים לאלוהי אביו יצחק" (שם, מו, א). אז קודם כל כשהגיע יעקב לבאר-שבע הוא הגיע עם שם העליה והשיא שלו – ישראל וזה בודאי מעלה גם את באר-שבע. שנית, הוא זבח זבחים בבאר-שבע לאלוהי אביו יצחק וכל כך למה? אומר רד"ק: מפני שגם יצחק רצה לרדת למצרים בזמן רעב אך אלוהים מנע זאת ממנו, גם כן באמצעות הבטחה בעלת משמעות, ההבטחה לרשת את הארץ. מכאן שגם ליצחק וגם ליעקב ניתנה הבטחה אלוהית, שהיא תמיד בגדר עליה, אך במצבים הפוכים, ליצחק כדי שישאר בארץ וליעקב כדי שירד למצרים. ומדוע זבח דוקא בבאר-שבע? כי באר-שבע נמצאת בקצה ארץ כנען וקודם שיצא יעקב מן הארץ הוא רצה לדעת את רצון האל. האם ימנע ממנו לצאת, כפי שמנע מיצחק אביו? מטרת הזבח היתה כדי שתשרה עליו רוח הנבואה. הרמב"ן אומר שיעקב זבח בבאר-שבע כי היא היתה מקום תפילה לאבותיו וממנה הוא התחיל את מסעו לחרן ("ויצא", פרק כח, י).

בפעם השניה כתוב "ויקם יעקב מבאר-שבע" (שם, ה). פה יש ירידה, יעקב ולא ישראל, וכבר הבאתי את דברי רש"י שליעקב היה קשה לעזוב את באר-שבע כי עזיבתה פירושה היה ירידה למצרים.

לפי פירוש חסידי אחד בא יעקב לבאר-שבע כדי לקצץ ענפים מעצי האשל שנטע סבו, אברהם, בבאר-שבע, שבהם ישתמשו בבניית המקדש ובמיוחד בבניית הבריח התיכון. הבריח התיכון הוא הקורה המרכזית העוברת מקצה אחד לקצה שני ומחברת את כל הקורות. בית המקדש הוא סמל האחדות בישראל ובו התכנס העם שלוש פעמים בשנה. כשיעקב ראה שהפירוד בין בניו הגיע עד כדי מכירתו של יוסף לעבד על-ידי אחיו הוא התחיל להתכונן לבניית המקדש, שבכוחו לאחדם ולעשותם לעם אחד.

המסקנה המתבקשת היא שבאר-שבע היא מקום של עליה, מקום של שיא ומי שעוזב אותה דינו רק לרדת מהשיא. לכן, חברי קהילה יקרים, השארו בבאר-שבע, כי דינה רק לעלות ומי שיושב בה יעלה עימה – ראו את עלית "הפועל באר-שבע" וכל תושבי העיר יחד עמה.

שבת שלום!